

Skriften och traditionen

GUDS ORD MÅSTE FÖRSTÅS för att kunna tas emot. Men det är inte alltid så lätt att veta hur Bibeln skall förstås. Kan tidigare föreståelse, tolkningar och utläggningar vara till hjälp – eller kan de rent av vara normerande? Ja, vilket är egentligen förhållandet mellan Skriften å ena sidan och kyrkans vittnesbörd och bekännelser eller traditionen å den andra?

EVANGELIET

I sitt brev till de kristna i Kolosse ställer Paulus ett liv byggt på mänskliga traditioner mot ett liv byggt på Kristus, i vilken Gud har kommit till oss helt och fullt (Kol. 2:8 f, jfr. Gal. 4:3,9). Hur hade de lärt känna Kristus och räddats över på hans sida? Jo, de hade hört och tagit emot budskapet om Kristus, evangeliet som Paulus hade kommit med.

När aposteln skriver till de kristna i Korint några år efter församlingens grundande ger han dem beröm för att ”ni håller fast vid den undervisning som jag har fört vidare till er” (1 Kor. 11:2). Han påminner om ”evangeliet som jag predikade för er, som ni tog emot och står fasta i, och genom vilket ni blir frälsta” (1 Kor. 15:1 f.). ”Jag meddelade er det allra viktigaste, vad jag själv hade tagit emot, att Kristus dog för våra synder enligt Skrifterna, att han blev begravd, att han uppstod på tredje dagen enligt Skrifterna och att han visade sig för Kefas och sedan för de tolv” (1 Kor. 15:3–5).¹ De har alltså tagit emot ett alldeles bestämt budskap som aposteln kommit med. Det är ett budskap som han själv i sin tur hade tagit emot (1 Kor. 11:23). Detta ska de stå fasta i och hålla sig till

och han kan kritisera dem som ”inte följer de lärdomar som de har fått av oss” (2 Tess. 2:15, 3:6).

FÖRST I MUNTIG FORM

Det kristna budskapet fördes efter Jesu död och uppståndelse vidare av pålitliga traditionsbärare, de apostlar som Jesus hade kallat och utvalt just för denna uppgift. De var ”ögonvittnen och ordets tjänare” (Luk. 1:2). Deras uppdrag var att ta emot den Gudsuppenbarelse som Jesus kom med – hans ord och handlingar, hans liv, död och uppståndelse. Denna uppenbarelse överlämnades som ett andligt arv åt apostlarna. Det blir mycket tydligt i Jesu översteprästerliga förbön: ”de ord som du har gett mig har jag gett dem, och de har tagit emot dem och har verkligen förstått att jag har utgått från dig, och de tror att du har sänt mig” (Joh. 17:[6–]8). Här framgår det också att budskapet ytterst kommer från Fadern. Fadern sänder Sonen i världen och han fullgör Faderns vilja och plan. Sonen i sin tur sänder sina apostlar med detta budskap ut i världen. Till denna apostlakrets fogas också Paulus. Han tillsammans med de tolv är på ett särskilt sätt ”Guds tjänare och förvaltare av Guds hemligheter” (1 Kor. 4:1). ”Jag vill göra klart för er bröder, att det evangelium som jag har predikat inte kommer från människor. Jag har inte fått det eller lärt mig det av någon människa. Jag har tagit emot det genom en uppenbarelse från Jesus Kristus” (Gal. 1:11 f.).

Det kristna budskapet fördes vidare av pålitliga traditionsbärare

Detta budskap som gällde både tro och liv och som var bindande för alla församlingar och kristna, fördes först vidare muntligt. Det blev bevarat i en muntlig tradition som de första mottagarna överlämnade åt nya traditionsbärare. Till sin lärjunge och nära medarbetare Timoteus skriver Paulus i enlighet härmed: "Du mitt barn, hämta kraft i den nåd som finns i Kristus Jesus. Och det som du har hört från mig inför många vittnen skall du anförtra åt pålitliga människor, som i sin tur skall bli rustade att undervisa andra" (2 Tim. 2:1 f.). Han fortsätter något senare med att uppmana Timoteus att hålla fast vid vad han fått av apostlarna, och vid profeternas heliga skrifter, som uppfylls genom Jesu gärning och som blir till frälsning genom tron på Kristus. Detta är av Gud inspirerade ord, som formar människan efter Guds bild och vilja (2 Tim. 3:14–17).

SEDAN I SKRIFTLIG FORM

Följdriktigt blir det apostoliska vittnesbördet efter en tid nedskrivet och bevarat i skrifter, som betraktades som heliga och jämställda med judarnas heliga skrifter. Behovet av sådana skrifter ökade allteftersom apostlarna blev äldre och kyrkan växte rent geografiskt. Till de profetiska skrifterna lades nu de apostoliska. Det skedde av allt att döma under åren 40–100 e.Kr. På ett högtidligt sätt fångar författaren till Hebreerbrevet Guds fortsatta uppenbarelse i Kristus i sina inledningsord: "Sedan Gud fördom och på många sätt hade talat till fäderna genom profeterna, har han nu i den sista tiden talat till oss genom sin Son" (Hebr. 1:1–4). Kronan på detta verk av heliga skrifter är Uppenbarelseboken. En bok som både sluter cirkeln och som ger en glimt av det kristna hoppets underbara innehåll.

Kristen tro är fast förankrad i historien. Den har sitt centrum i det som skett i en bestämd tid och på en bestämd plats i historien med Jesus från Nasaret. Den kristna trons innehåll

bestäms av den kanon som vuxit fram och blivit officiellt sanktionerad och fixerad av den kristna kyrkan. Kanon betyder måttstock eller rättesnöre och anger vad som ingår i den skriftsamling som kallas Bibeln eller den heliga Skrift.

KANONPROCESSEN

På 100-talet hotades kyrkan av den gnostiska rörelsen, som hävdade att man hade tillgång till alternativa muntliga traditioner. Nya skrifter började dyka upp i apostlars namn. Genom dessa försökte rörelsen få genomslag för sina egna tankar och läror. I grunden var det ett försök att anpassa kristendomen efter grekiska tankegångar och göra den lättare att acceptera i den grekiska och romerska världen.

Det blev nödvändigt för kyrkan att tydligt visa vad som var den kristna trons källflöde.

Man gjorde en undersökning för att fastställa vilka skrifter som hade apostolisk auktoritet, det vill säga vilka som kommit till under apostlarnas livstid (1), av deras egen hand eller av deras lärjungar och nära medarbetare (2). Apostlarna hade ju av Jesus själv fått särskilda löften. Den helige Ande skulle lära dem allt och påminna dem om allt vad Jesus sagt dem, och föra dem in i hela sanningen (Joh. 14:26, 16:13 f.). Kravet att endast de skrifter som kommit till under apostlarnas livstid kunde betraktas som apostoliska betyder att de måste ha tillkommit under det första århundradet. Det krävdes också att de från sin tillkomst hade tagits emot av de kristna församlingarna som apostoliska och därefter spritts ut till hela kyrkan (3). En helig Skrift var givetvis inte en församlings privata egendom utan hela kyrkans. Dessa var de huvudsakliga kriterierna för kanonisk skrift. Dessutom skulle den stämma med trosregeln, som visade att boken till sitt innehåll var apostolisk. Mer om denna trons regel följer nedan (4).

Tidigt var man klar över vilka böcker som

Det apostoliska vittnesbördet blir efter en tid nedskrivet och bevarat i skrifter

*Tidigt var man klar över vilka
böcker som utifrån dessa kriterier
kunde komma i fråga*

utifrån dessa kriterier kunde komma i fråga, men bland dem fanns några som på innehållsliga grunder ifrågasattes av vissa kyrkoledare och lärare. De var omstridda, det vill säga inte erkända av alla kyrkans lärare. I kyrkans östra del hyste vissa tveksamheter inför Uppenbarelseboken, i den västra delen gällde detsamma för Hebreerbrevet.

Dessutom diskuterades 2 Petrusbrevet, 2–3 Johannesbrevet, Jakobs brev och Judas brev därför att vissa av kyrkans fäder menade att dessa inte tillräckligt tydligt förmedlade det kristna frälsningsbudskapet.² En liknande diskussion hade de judiska lärde en tid haft om sina heliga Skrifter, vårt Gamla testamente. Den gällde Ester, Predikaren och Höga Visan. Några bland dem saknade i dessa böcker det för judendomen centrala och var därför tveksamma. De betraktade dem som perifera.

Vid 300-talets slut hade dock samstämmighet uppnåtts i den kristna kyrkan och kanon kunde fastställas. Därmed var det helt klart vilka böcker som skulle föreläsas vid gudstjänsten och anses normerande för den kristna förkunnelsen liksom för de kristnas tro och liv. Det är inte helt adekvat att säga att kyrkan då bestämde kanon. Snarare var det så att kyrkan vittnade om vilka böcker som från början hade betraktats som helig Skrift.

TRADITION

Allt som finns i historien lever i en tradition. Ingen kan frigöra sig från detta. Vi svävar inte

fritt i förhållande till andra. Vi tar emot livet av våra föräldrar, vi dans av vår uppväxtmiljö. Vi präglas, får referensramar och förutsättningar av människor runt om oss, av skola och samhälle. Ingen är neutral, nollställd eller helt förutsättningslös. Det hör till livets villkor.

Vi har också tagit emot den *gudomliga traditionen*, alltså Bibeln i en "traditionsström". Vi förstår Bibeln och får den utlagd för oss i en tradition, exempelvis den evangelisk-lutherska. Vi har inte tagit emot den i ett vakuum. Den har räckt oss av en mänsklig hand. Vi hör och läser Bibelns ord utifrån de referensramar och förutsättningar som blivit våra.

Denna verklighet reser frågan: Hur ska vi kunna förstå och tolka Bibeln rätt? Om Jesus fanns det redan under hans livstid "delade meningar" (Joh. 10:19). Tidigt framkom alternativa tolkningar av den kristna tron. Dels fanns det sådana som stod judendomen nära. De hade svårigheter med Jesu gudom. Kunde Jesus vara mer än en profet? Nej, svarade man, han kunde inte vara Guds Son. Gud är ju En. För en tid sedan kunde man i tidningen Dagen läsa om en församling i Sverige som kallade sig messiansk och som hade just denna syn; att Jesus var en profet sänd av Gud, men inte Guds Son. Och dels fanns det sådana som stod det grekiska tänkandet nära. Här var problemet Jesu sanna mänsklighet och kroppslighet och lösningen var att tänka att Kristus, Guds Son, kom till människan Jesus vid dopet i Jordan för att sedan lämna honom före lidandet. I det förra fallet

*Allt som finns
i historien lever
i en tradition.
Ingen kan
frigöra sig
från detta*

riskerade den kristna rörelsen att bara bli en förlängning av judendomen och i det senare fallet att försvinna upp i det grekiska tänkandet.

Hur mötte man dessa avvikande meningar i den tidiga kyrkan? Hur värnade man det unikt kristna?

TRONS REGEL

Jo, man hänvisade till en kanon eller regel. Man talade tidigt om sanningens eller trons regel.

Kyrkofadern Irenaeus som var verksam i Lyon under 100-talets andra hälft skriver: "Kärnan i kyrkans tro är överallt densamma även om denna tro tar sig olika uttryck".

Trons regel var mycket användbar. Den var för det första en kort och slagkraftig bekännelse som sammanfattade den kristna tron och som tillsammans med Herrens bön och de tio buden gavs vid dopet. För det andra gav den ett skydd mot en alltför ensidig eller ytlig bibeltolkning. Den "höll vaktjänst gentemot en vildvuxen bibeltolkning", som Gustaf Aulén har uttryckt det.

För det tredje blev den det främsta vapnet mot felaktiga läror. Ovannämnde Irenaeus, som gick i spetsen för kyrkans kamp mot gnosticismen, märkte att det inte hjälpte att bemöta gnostikerna med bibelord. De hänvisade också till Bibeln. Här blev trosregeln det viktigaste vapnet. Den gav grundmönstret för den kristna tron. Han har en fin bild för detta:

"Skriften är som en mosaik med ett konstfullt mönster. Heretikerna slår sönder mosaiken och plockar samman bitarna till ett annat mönster. Av vad som varit en människa blir det en hund eller räv. Och så hävdar de att detta är den äkta bilden – stenarna är ju de ursprungliga".³ (17)

I kampen mot villolärare var trons regel användbar eftersom den gav grundmönstret i tron. Den fanns i några olika formuleringar. Trosregeln ansågs vara ett arv från apostlarna som sammanfattade den sanna gudskunskapen

och hade följande huvudinnehåll: "Gud är tre och samtidigt en. Han är alltings Skapare. Guds Son har blivit människa i historien, lidit och övervunnit döden och är nu kung för evigt." Det är tydligt att trons eller sanningens regel har rötter i de korta bekännelser som finns redan i Nya testamentet (1 Kor. 8:6, 15:3–5 m.fl.). Irenaeus beskriver den på ett skönt sätt som "den enhetliga melodin, som harmoniskt klingar genom skriftutsagornas många stämmor".⁴

Trons regel anger alltså grundmönstret i den kristna tron. Den summerar det viktigaste i tron, det som är bärande. Den är också en nyckel som öppnar Skriften och ger oss hjälp att förstå den rätt. I en lite mer utvecklad form möter trons regel oss i den apostoliska trosbekännelsen.⁵

LÄROTRADITION

Efter hand växer en förklarande lärotradition fram i kyrkan – en kristen litteratur. I växelverkan med den skapas en kyrkans praxis med ordningar för kyrkans liv och gudstjänst.

Meningen med denna lärotradition är att bevara det som getts från början och att föra in i och fördjupa i det för kristen tro unika arvet från apostlarna. Den vill hjälpa oss att upptäcka och ta emot det kristna trosinnehållet i hela dess rikedom. Den syftar helt enkelt till att leda oss in i Skriften.

Men det finns också en fara förknippad med en sådan lärotradition: Den kan felutvecklas. Människotankar kan snäva in och påverka delar av det ursprungliga och bärande i läran så att det fördunklas eller skymms. Det blev enligt reformatorerna fallet i den senmedeltida kyrkan. Den sanna apostoliska tron blev överhöljd av mänskliga tankar och bruk och därmed dold. Visserligen fanns det sanna evangeliet där också, men det hade överlagrats så mycket att det till slut blev svårt att urskilja. Martin Luther kunde säga att allt kristligt gott fanns bevarat i

Men det finns också en fara förknippad med en sådan lärotradition: Den kan felutvecklas

den romerska kyrkan: Skriften, Tron, Predi-koämbetet. Det fanns där, men skymdes av sådant som var direkt fel eller åtminstone oväsentligt.

Christian Braw har på ett målande sätt beskrivit vad det handlar om:

”Det finns tider i kyrkans historia när grundläggande insikter höljs över och döljs, liksom när klippan i åmynningen övertäcks av slam. Det är förfallstider. Men så kommer andra tider, när slammets spolans undan och sanningsklippan träder fram på nytt. Det är reformationstider, förnyelsetider, när livet segrar över döden.”⁶

Lärotraditionen hade felutvecklats under senmedeltiden. Martin Luther kämpade med att bli en god människa som Gud kunde acceptera. Han hade blivit undervisad att människan kunde bli god bara hon ville och arbetade tillräckligt hårt med sig själv. Detta tog han på allvar. Men som den samvetsgranne man han var lyckades han inte bli en god människa. Han levde i en ständig ovisshet. Det han fann hos sig själv mötte han i självvärden också hos andra. Han blev aldrig färdig och nådde inte fram till visshet, vila och glädje i Gud.

Så en dag när han arbetade med utläggning av Psaltaren, hamnade han i Romarbreveets första kapitel. Då gick det plötsligt upp för honom att Guds rättfärdighet är en gåva som Gud ger av nåd för Jesu skull. Skriften själv gav ljus. Det är genom tron på Jesus som man tar emot frälsningens gåva och blir rättfärdig, det vill säga accepterad och mottagen av Gud.

Det som skedde var att Skriftens egna grundstrukturer bröt fram igenom överlagringarna.

TRADITIONENS PLATS I FÖRHÅLLANDE TILL SKRIFTEN

Detta ledde också till en häftig debatt om förhållandet mellan Skriften och traditionen. Hur ska man se på de kyrkliga författarnas böcker i

förhållande till den heliga Skrift? Reformatorerna menade att det fanns en risk att man fäste för stor vikt vid kyrkans lärotradition – på bekostnad av Skriften. Debatten kom att handla både om vilken plats kyrkans läroämbete har och hur kyrkan står i förhållande till Skriften. Är Skriften tillräcklig eller inte?

Vid kyrkomötet i Trient, 1545–1563, bemötte den romerska kyrkan reformationens påstående. Kyrkomötets antagna dokument utgår från att Skriften och traditionen är två likvärdiga uppenbarelseskällor. Med traditionen menar man då en muntlig tradition vid sidan om de heliga Skrifterna, vilken kyrkans ämbetsbärare förvaltar och som antas gå tillbaka på apostlarna. Därmed får kyrkans ämbete en väldig auktoritet. Den tar sig så småningom uttryck i dogmen om påvens ofelbarhet när han uttalar sig *ex cathedra*, dvs. när han ”i kraft av sitt ämbete som alla kristnas herde och lärare fastställer den lära om tro och seder som bör iakttas av hela kyrkan”.⁷

Som ett resultat av denna syn på traditionen har läran om ”Jungfru Marias obefläckade avlelse” tillkommit, 1854. I *Katolska kyrkans katekes* från 1996 skriver man: ”Med tiden blev kyrkan medveten om” att Maria ända från sin tillblivelse genom Guds nåd blev ”bevarad fri från varje fläck från arvsyndens” och ”förblev ren från varje personlig synd under hela sitt liv”.⁸ 1950 hävdade man ”Marias upptagelse” – att hon blev ”med kropp och själ upptagen i den himmelska härligheten”.⁹

Man frågar sig förstås på vilken grund dessa läror byggs? Svaret finns just i synen på den kristna trons källor. I *Katolska kyrkans katekes* sägs mycket som är riktigt bra och värdefullt om Bibeln. Men Bibeln blir inte på ett entydigt sätt den enda och tillräckliga grunden för tron. Man påstår nämligen att kyrkan ”inte får sin visshet om allt i uppenbarelsen enbart genom den heliga Skrift. Båda, Skriften såväl som Traditionen, bör därför tas emot och hållas

Man frågar sig förstås på vilken grund dessa läror byggs?

*Kyrkans
läroämbete
är
underställt
Skriften*

i ära med samma hängivenhet och vördnad”.¹⁰ Man ställer alltså Traditionen vid Skriftens sida som källa för kristen tro. Att det skulle finnas en sådan muntlig tradition från apostolerna, med samma auktoritet som de heliga skrifterna, är ett antagande man gör som saknar historiskt stöd. Man brukar likväl ange bland annat Joh. 16:12 och 2 Joh. 12 som bibelstöd för att nya dogmer kan tillfogas.

I sin bok *Tro och verklighet* berättar Bengt Häggglund att när man under det andra Vatikanconciliet på 1960-talet behandlade synen på Skrift och tradition ”så kritiserade en av kardinalerna den enligt honom oberättigade optimismen i dokumentet. Kyrkans Tradition är ofta, menade han, prisgiven åt de gränser som sättes genom syndiga människors defekter. Han önskade därför detta tillägg: ’Dock växer denna levande Tradition inte alltid och hos alla i fullkomlighet. Ty i det att kyrkan här på jorden, där hon är vandrarnas kyrka, betraktar de gudomliga tingen, kan hon hos några bland sina medlemmar fara vilse. Så sker det i verkligheten. Därför bär hon alltid inom sig Skriften som norm och i det hon mäter sig efter denna måttstock, blir hon ständigt korrigerad och fullkomnas.’”

Detta inlägg togs dock inte upp i dokumenten om Guds ord. Även den nuvarande påven Benedictus XVI, då kardinal Josef Ratzinger, beklagade att man ”inte positivt tog upp invändningen, att Traditionen inte bara verkar framåtskridande mot en allt djupare trosinsikt utan också står inför möjligheten att begå fel och i verkligheten ständigt på nytt realiserar denna möjlighet”.¹¹

Det finns således även inom den romersk-katolska kyrkan i våra dagar en debatt i denna fråga.¹²

SKRIFTEN ALLENA

I Svenska Kyrkans Bekännelseskriterier finns reformationens syn på frågan om Skrift och tradi-

tion, närmare bestämt i Konkordieformeln från 1577. I motsats till det svävande svar den romerska kyrkan gav (i mitten av 1500-talet), hävdade reformatorerna i samklang med den tidiga kyrkans fäder Skriftprincipen.

”Vi tro, lära och bekänna, att den enda regel och norm, varefter alla lärör såväl som lärare böra prövas och bedömas, endast är Gamla och Nya testamentets profetiska och apostoliska skrifter ... andra skrifter av äldre eller nyare lärare, vad de än må heta, få icke likställas med den heliga Skrift, utan de måste allesammans underordnas denna och få icke anses vara något annat och mer än vittnen, som betyga huru och var denna profetiska och apostoliska lära bevarats efter apostlarnas dagar. ... Den heliga Skrift ensam förblir den ende domaren, regeln och rättesnöret, varmed alla lärör skola såsom med en probersten prövas och bedömas, om de äro goda eller onda, rätta eller orätta.”¹³

Här finns en stark betoning av att den grundläggande uppenbarelsen är avslutad. Det är genom de kanoniska heliga skrifterna vi får kunskapen om Kristus och om det som skett en gång för alla människor, i historien, genom honom. Kyrkan har inte mandat att lägga något till. Här finns ingen Tradition vid sidan om Bibelns ord, inget annat källflöde som bara är åtkomligt för kyrkans läroämbete. Nej, Skriften allena innehåller hela sanningen om Guds uppenbarelse och människans frälsning och den är tillgänglig för alla. Kyrkans läroämbete är visserligen viktigt och givet av Kristus. Det har att aktualisera och utlägga Skriftens ord, och är underställt Skriften. VDM står för Verbi Divini Minister och betyder Det gudomliga Ordets tjänare. Det är vad kyrkans lärare är.¹⁴

SKRIFTENS KLARHET

Tillsammans med läran om Skriftens tillräcklighet drev reformatorerna läran om Skriftens klarhet. Med det menade de att Skriften i sig själv är tydlig och klar. Dess ord har förmåga

att upplysa, det vill säga att ge nödvändig kunskap. Det är levande och förmår både att skapa tro och att omskapa den som tar emot detta ord och böjer sig för det. Guds Ande bor och verkar i Bibelns ord. Man satsade därför på att föra ut Bibeln till folket. Man översatte den till folkspråken. Man predikade och gav ut predikosamlingar och satte igång ett gigantiskt folkbildningsarbete.¹⁵ Man hade ett stort förtroende för Bibeln, som var den äkta, ursprungliga och levande källan till all kristen tro och liv. Skriftens ord skulle sättas i rörelse. Det skulle få verka och visa sin kraft. Och det behövdes givetvis goda och kunniga lärare och predikanter i kyrkan som drev Ordet. Viktigt var också att Bibelns ord fick verka i frihet. Det var sanningens makt i Ordet som skulle befria och fånga människor.

SAMMANFATTNING

Bibeln, eller den heliga Skrift, är unik. Ensamt är den källa och grund för vår kunskap om Gud och tro på honom. Det är alltid en tolkad och förstådd Bibel. God hjälp för en rätt förståelse fann man tidigt i "trons regel" som visade Skriftens grundmönster och ansågs ha en särställning. Den lärotradition som genom tiderna har utbildats i kyrkan är, när den är som bäst, en levande röst från Bibeln som kan vägleda oss in i en djupare förståelse och till ett fullödigare mottagande av Ordet. Lärotraditionen måste dock alltid bedömas och korrigeras utifrån Skriften.

Lars-Åke Nilsson

Lärare på Strandhems Bibel- och lärjungaskola, Åsljunga

Skriftens ord skulle sättas i rörelse. Det skulle få verka och visa sin kraft

- 1 Det är tydligt att evangeliet om Kristus, enligt Paulus, är i full överensstämmelse med Gamla testamentets heliga skrifter. Jesus fullbordar den gudomliga plan som under Andens ingivelse nedtecknats av profeterna.
- 2 Eusebios kyrkohistoria III 25:1–7 ger en intressant inblick i hur man resonerade.
- 3 Christian Braw, *Nåden och världen*, s. 40.
- 4 Bengt Hägglund, *Sanningens regel*, s. 15.
- 5 Den apostoliska trosbekännelsen leder sitt ursprung till en dopbekännelse som förekom i Rom före år 200 och som i allt väsentligt förelåg färdig i Gallien (Frankrike) på 500-talet, men som i detaljer förändrades fram till 700-talet. Se *Låt oss be och bekänna*, A Ekenberg. Bekännelsens formuleringar är alltigenom bibliska. Endast ordet allmänlig (catolicam i den latinska grundtexten) finns inte i Bibeln.
- 6 Svensk Pastoraltidsskrift 1989
- 7 C.H Martling, *Svenskt kyrkolexikon*.
- 8 *Katolska kyrkans katekes* punkt 491–493.
- 9 *Katolska kyrkans katekes* punkt 966.
- 10 *Katolska kyrkans katekes* punkt 82.
- 11 Bengt Hägglund, *Tro och verklighet*, s. 87.
- 12 Mycket gott kan sägas om den romersk-katolska kyrkan, inte minst i vårt land. Den inger respekt för att den på ett ofta förtjänstfullt sätt står upp för det vi brukar kalla klassisk kristen tro och moral. Dess fasta ämbete har varit ett värn mot sekulariseringen. Den har flera betydelsefulla teologer och författare som modigt och taktfullt tar del i samhällsdebatten.

- 13 *Svenska kyrkans bekännelse skrifter*, s. 499 f., Konkordieformelns s.k. portalparagraf
- 14 En vän och kollega påminde om att någon hade uttytt denna bokstavskombination som Vanlig Dödlig Människa. Det ligger en uppbygglig sanning i detta. Präster och förkunnare är verkligen vanliga dödliga människor, men med en viktig uppgift från kyrkans Herre. I mitt prästbrev från 1986 står det bland annat att en sådan är "betrodd med försoningens ord såsom sändebud å Kristi vägnar och såsom Kristi tjänare och förvaltare av Guds hemligheter äger han löften om bistånd av den Herre, som förbarmar sig över sina tjänare och lovat vara med dem alla dagar intill tidens ände".
- 15 NT översattes till tyska 1522 och gavs ut i över 100 000 exemplar bara under Martin Luthers levnad. Hela Bibeln förelåg i tysk översättning 1534. När reformatorn vid slutet av 1520-talet vikarierade som kyrkoherde i Wittenberg, insåg han än tydligare vikten av att församlingsborna fick goda kristendoms-kunskaper. Hans katekespredikningar var ett sätt att möta detta behov och de resulterade i att både Lilla och Stora katekesen trycktes 1529 och spreds i stora upplagor.

Litteratur

Förutom ovanstående böcker står jag också i tacksamhetsskuld till och vill rekommendera följande litteratur:

B. Hägglund, *Trons mönster*

H. Odeberg, *Skriftens studium, inspiration och auktoritet* s. 21ff.

O. Skarsaune, *Kristendommens jödiske rötter II* s. 60ff.